

POJEM = odgovor na to vprašanje nam odgovori na to, kaj je to znanost

- S pojmi govorimo o stvareh na splošno (abstraktno) >> pojem je abstrakcija
- z njim označimo splošno bistvo stvari
- Z njimi označujemo abstraktna bistva stvari
- Na bistvo opozorimo z definicijami (definiramo pojme)
- S tem ko stvari damo pojem opozorimo na bistveno značilnost te stvari (opozorimo, da je ta stvar bistveno drugačna od ostalih stvari / jo izpostavimo)

- Zakaj ni dovolj en pojem za eno stvar (npr. okno, vrata ...) :

Ker je med vrati in okni razlika ; če te razlike nebi bilo, bi bilo nesmiselno imeti 2 pojma za to stvar.

POJMOVNI PARI (predstavljajo skrajne pole ene celote – vsak pojem ima nasprotje) :

- **ABSTRAKTNO** – posplošeno, splošno / **KONKRETNO** – posamično, točno določeno
- Belo / črno
- Hladno / toplo

GRKI :

- razvili so znanost kot teorijo (pravila, zakoni, izreki ipd.) ;
- vzrok – posledica
- prvo so začeli abstraktno misliti (prvi so naredili prehod iz konkretnega v abstraktno mišljenje)
- od prejšnjih civilizacij se ločijo po tem, da so znanje dvignili na raven teorije (Egipčani so imeli le praktično znanje / znanje v praksi)

PRAKTIČNO (izkustveno) IN TEORETIČNO ZNANJE

- 1. primer teoretičnega znanja : agronom – ve kaj se dogaja in zakaj je potrebno dajati gnojilo
- 2. primer teoretičnega znanja : vsakič ko segrejem vodo do 100 stopinj celzija bo zavrela
- 1. Primer praktičnega znanja : kmet – ima le praktično znanje (slišal, da nekaj dobro uspeva če ..., slišal kako mora gnojiti od svojega očeta, ker je lani tako naredil in je uspelo)
- Izkustveno znanje : nekaj vemo iz izkušenj (se nam je že zgodilo)
- **Izkustveno znanje postane teoretično, ko izpeljemo neko splošno tezo** (npr. vidi,, da mi voda zavre pri 100 stopinjah celzija)

SKLEPANJE :

- **INDUKCIJA** – iz konkretnega v abstraktno
- **DEDUKCIJA** – iz abstraktnega v konkretno

o **INDUKCIJA :**

- Induktivno sklepamo takrat, ko sklepamo iz posamičnega v splošno (iz konkretnega v abstraktno)
- Induktivni način sklepanja ni zanesljiv (npr. pri anketi iz omejenega števila primerov sklepamo na vse primere ; če opazujemo vrane in jih vidimo 1000 črnih, potem rečemo da so vse črne kar ni res – pomembno je dejstvo !) ; teorija o tem, da so vse vrane črne pade, če najdemo vsaj 1 belo vrano – eno dejstvo postavi pod vprašaj celo teorijo
- Da lahko zanesljivo induktivno sklepamo moremo poskus večkrat ponoviti in če je rezultat enak lahko sklepamo in postavimo neko teorijo
- 1. primer : anketiramo posameznike (vprašamo je vzorec ljudi, zato ni zanesljiva)
- 2. primer : prvi Italijan, ki ga srečam me okrade – izpeljem tezo, da vsi Italijani kradejo – iz svoje izkušnje izpeljem splošno tezo
- 3. primer : če en halogen element reagira pri neki reakciji ; posplošimo, da bi vsi halogeni elementi enako reagirali
- SOC, PSI uporabljajo induktivno sklepanje

o **DEDUKCIJA :**

- Deduktivno sklepamo, ko sklepamo iz splošnega v posamično (iz abstraktnega v konkretno)
- 1. primer : matematično sklepanje (je popolnoma zanesljivo, če aksiomi držijo)
- 2. primer : predsodki – npr. Italijani so lopovi ; sklepamo, da je nek posamezen Italijan, ki se nam približuje tudi lopov
- MA, FI, LOG. Uporabljajo deduktivno sklepanje

FILOZOFIJA

- philos : prijatelj
- sophia : modrostprijateljstvo do modrosti
- prva znanost
- naloga : **vzpostavlja splošen (abstrakten) / globalen odnos do sveta** (da ne izgubimo tika s celoto – da se ne izgubimo v neskončnih podrobnostih)
- razdeljena je na filozofske discipline :
 - o ontologija (veda o biti ; to onta = bit, logos = razum, govor, zakon, red)
 - o gnoseologija (spoznavna teorija)
 - o logika
 - o etika
 - o estetika

ONTOLOGIJA

- najbolj splošna filozofska disciplina (si zastavlja najbolj splošna filozofska vprašanja)
- veda o biti
- BIT = temeljni pojem / najbolj splošen pojem v filozofiji ;
najlažje ga opišemo z besedo JE ;
bit govori o temu, da svet JE, stvari SO
- Pojemovni par bit / nič (al JE bit, ali pa NIČ...ne moreš reč da JE NIČ ker če JE potem ni NIČ)

a) MATERIALIZEM – IDEALIZEM

- **Odgovor na vprašanje kaj je v svetu primarno – materija ali duhovnost ?**

- **materializem** : menijo, da je primarna materija ; zavračajo duhovnost

- **idealizem** : menijo, da je primarna duhovnost ; vendar ne zavračajo materije (ne zanikajo obstoja materije), prepričani pa so, da se bistveno skriva za materijo (nekaj nematerialnega – duša, zavest, ideja ...)

- Tales : menil je, da se je vse razvilo iz vode (svet naj bi nastal iz ene materije – vode)
- Platon : izrazit idealist, prvi idealist (to, kar je okoli nas, je zgolj videz, resnica, svet pa se skrivata za njim)
- danes se idealizem in materializem prepletata

b) **SVET NA SEBI** : svet tak, kot je (ne vključuje opazovalca), za človeka je nedosegljiv
SVET POJAVOV : svet, ki ga zaznavamo z našimi čutili (imamo opazovalca)

POJAV : stvar, taka, kot se nam kaže, kot jo s čutili dojemamo (npr.: to kar mi vidimo v resnici sploh ni take barve itd....)

c) **METAFIZIKA** : svet je statičen, se ne spreminja v svojem bistvu, spremembe so navidezne (iluzija) ali nepomembne

DIALEKTIKA : svet je po svojem bistvu dinamičen, neprestano se spreminja, giba

Dve nasprotujoči si razlagi sveta (dialektika)

1. Svet je dinamičen, ker je utemeljen na boju nasprotij.
2. Enotnost nasprotij : nasprotja sestavljajo skrajne pole celote, sestavljajo svet.

Platone je bil metafizik: Svet okoli nas je iluzija, v svojem bistvu je statičen

GNOSEOLOGIJA (EPISTEMOLOGIJA)

- gnosis = spoznanje
- episteme = vEdenje
- **spoznavna teorija** – kaj lahko vem ?

LOGIKA

- kot samostojna filozofska disciplina se pojavi že v antiki – kot samostojno disciplino jo je uvedel Aristotel
- **ukvarja se z izpeljevanjem manj splošnih (abstraktnih) stavkov iz bolj splošnih (konkretnih)** - deduktivno sklepanje
- logika se ukvarja s stavki (izjavami) ;
zanimajo jo le povedni stavki (ker samo iz povednih stavkov lahko določimo pravilnost / nepravilnost, resničnost /neresničnost)
- pozna 2 resničnosti : predmetno in formalno
- logiko zanima samo formalna resničnost
- svoj jezik je formalizirala (besedo s predmetno vsebino je nadomestila s formalnim znakom)
- pravilno / nepravilno (1 / 0) ; logika se ukvarja samo s 100 % pravilnimi / resničnimi trditvami (verjetne trditve obravnava kot neresnične)
- pravilno argumentiranje

a) PREDMETNA RESNIČNOST :

- v vsakem primeru je tudi formalna, obratno pa ne

- Če so vsi ljudje sesalci in so vsi sesalci vretenčarji, potem so vsi ljudje vretenčarji.

b) FORMALNA RESNIČNOST :

- zapisana je s pomočjo formalnih znakov, ki nimajo vsebine / pomena
- Če je $a = b$ in je $b = c$, potem je $a = c$

- Če so vsi ljudje sesalci in so vsi sesalci gospodinjski aparati, potem so vsi ljudje gospodinjski aparati. (formalno je resnična, predmetno je nesmiselna)
- Aristotel: Vse rože so rdeče. = Vse S (subjekt) so P (predikat)

ETIKA

- **Vpr. etike: kaj naj storim, da bom lahko delal prav / dobro**
- **MORALA** : praksa etike ; uveljavljanje etike v praksi ;
kako neka teoretična načela uveljavljamo v vsakdanjem življenju
- **ETIKA** : teorija morale
- najbolj praktična filozofska disciplina (zastavlja si najbolj praktična vprašanja)
- ključno vprašanje : Kaj je dobro ? oz. Kaj naj storim, da bom delal prav in ne narobe ?

ESTETIKA

- **teorija umetnosti**
- kot filozofska disciplina se pojavi pri Grkih
- Aristotel : Poetika – sistematična analiza tragedije in epa
- Pojem umetnost se je skozi zgodovino precej spreminjal

- Povezano s čutnostjo
- **Tehne** (umetnost po Grško) :
 - Tista dejavnost, ki je potekala po določenih pravilih (delati je treba po določenih pravilih)
 - Rezultat dela je nek izdelek / proizvod
 - **Pod tehne je spadalo veliko dejavnosti :**
 - obrti
 - znanosti (praktične znanosti : npr. medicina)
 - likovne umetnosti (slikarstvo, kiparstvo, arhitektura)
 - Niso delali bistvene razlike med kiparjem in čevljarjem, saj je bil pri obeh rezultat dela po pravilih nek proizvod
 - **Tehne so delili na :**
 - **mehanske** (rezultat fizičnega dela) : likovna umetnost manj cenjena
 - **duhovne** (rezultat umskega dela) : višji status (ker so Grki bolj cenili duhovno delo od fizičnega)
- pesništvo ni bilo znotraj pojma tehne, bilo je nekaj več, ker more imeti poleg znanja pravil tudi navdih, ki je bil božanskega izvora (boginje – muze)
- v renesansi začnejo gledati na likovno umetnost na drugačen način – tudi likovnim umetnikom (kiparjem, slikarjem) so začeli pripisovati navdih
- **18. stoletje (BAROK) :**
 - **pojem lepih umetnosti / belle arti** (ločitev pojma umetnosti in obrti)
 - pojem lepih umetnosti je vključeval : likovno umetnost in pesništvo (glasba je do baroka spadala pod pesništvo, šele nato se pojavi instrumentalna glasba)
 - iz pojma lepih umetnosti sta izpadla pojma obrti in znanosti, vključil pa se je pojem pesništvo

TEORIJA UMETNOSTI

- **Platon : definira umetnost kot mimesis (posnemanje)** – prvi korak k teoriji umetnosti
 - Idealist
 - Za njega umetnost ni bila ugledna (negativno je bil nastrojen proti umetnost in umetnikom)
 - dualist (zanj je bil svet razklan na 2 dela – svet idej, duhovni svet, svet resnice, ter nasprotje – svet pojavov, vidni svet)
 - vidni svet je nepopolni posnetek sveta idej
 - lepota v vidnem svetu je minljiva
 - umetnik posnema vidni svet (to, kar je že samo po sebi posnetek)
 - umetnost je najdlje od resnice in umetniki lažejo (ker posnemajo svet pojavov)
- **Aristotel :**
 - prevzame Platonovo idejo posnemanja
 - njegov pogled na umetnost je bistveno bolj pozitiven kot Platonov
 - po njegovem mnenju umetniki govorijo višjo resnico

- splošna resnica
- **umetnik skozi posnemanje posamičnega (zgodba) izraža nekaj tipičnega, splošnega (sporočilo, ideja)**
- umetnost je postavil pred zgodovino (resnica zgodovine je posamična, resnica umetnosti pa splošna)
- prevladovala je več kot 200 let (do romantike)
- **umetnik lahko laže (na nivoju posamičnega) , le da je prepričljiv (- svoboda ustvarjanja)**
- tisto, kar iščemo v umetnini = ideja
- pomembno je sporočilo
- **Romantika : umetnost kot poesis (delo)**
- **umetnik ne posnema, ampak dela nekaj novega**
- romantični umetnik je v stalnem konfliktu s svetom (svet = slab ; in zato ga ne posnema)
- resignacija, zatekanje v preteklost
- romantika je pripisala umetniku kreativnost, ustvarjalnost (ustvarjati iz nič) ; do romantike je tega sposoben le Bog
- umetnik ima genialne sposobnosti
- odgovor na vprašanje zakaj je sedaj poesis in ne več mimesis : zakaj bi umetnik posnemal svet, ki je slab, če lahko ustvari boljši svet (lahko ga on ustvari)
- kasneje : REALIZEM (spet se pojavi teorija posnemanja, vendar bistveno strožja kot pri Aristotelu) ;
- svoboda umetniškega ustvarjanja je bistveno bolj omejena – ne dopuščajo laganja, niti v posamičnem
- **20. stoletje** : teorija posnemanja
- laže, ampak odslikava podobo sveta (npr. Picasso – abstrakcija)

PREHOD IZ MITOLOGIJE V FILOZOFIJO

1) GRŠKA MITOLOGIJA

- **HOMER** (Iliada, Odiseja) : mitologija je bila prvič zapisana in zbrana ; predstavi grško mitološko razumevanje sveta
- **HEZIOD** (Dela in dnevi – agronomski priročnik v verzih, Teogonija) : utilitaristična literatura (koristna, poučna)
 - **Teogonija** :
 - nastanek bogov
 - v njej poskuša odgovoriti na vprašanje : kako je nastal svet ? ; pri tem si pomaga z mitologijo
 - svet je nastal s pomočjo bogov (= mitologija)
 - lažje razumljiva kot Homerjeve pesnitve
 - govori o poti iz kaosa v logos

- kaos : dinastija bogov (Gea = Zemlja, Uran = Nebo) – Kronos – Rea – dinastija mladih bogov (Zevs – na Zemlji vzpostavi red) – logos / red
- zamenjave oblasti so bile krvave

- **MITOLOGIJA** razlaga svet kot zaporedje enkratnih naključnih dogodkov
 - nizanje enako pomembnih dogodkov
 - edinstveni dogodki (tudi če se dogodki ponavljajo, jih mitologija razume kot enkratne)
 - ker se stvar zgodi samo enkrat, so naključne (ni zakonitosti)
 - usoda določa življenje oseb, življenje uravnava naključje (= veriga naključij)
 - mitološki svet = skrivnosten, nerazumljiv svet (odgovore na te skrivnosti daje mitologija ; človek se do tega sveta počuti majhnega)
 - skuša pojasniti naravne dogodke s pomočjo nadnaravnih sil

- **GRŠKA DRUŽBA** (pred 7. stoletjem pred našim štetjem)
 - rodovno-plemenske skupnosti (samozadostne)
 - hierarhično urejene (kralj = polbog, absolutna avtoriteta)
 - akropola = utrdba (na vrhu hriba) – Agamemnov dvor ; mogočnost ; prisposoba nedosegljivega sveta, absolutne / nedostopne oblasti
 - bogovi so nedostopni (dostop imajo le svečeniki, ki komunicirajo z bogovi)
 - na vseh nivojih družbe prevladuj skrivnost, nedostopnost
 - mitologija odgovarja na skrivnost, jo pojasnjuje

- **7. stoletje pred našim štetjem – SPREMEMBE :**
 - kolonizacija, odkrivanje novih prostorov (zaradi nuje)
 - razširjanje novih obzorij
 - odprtost, izmenjava idej (srečevanje z novimi ljudmi, nove izkušnje)
 - razcvet trgovine, obrti – niso več le agrarno usmerjeni ; uveljavljanje denarja
 - na križiških trgovskih poti ustanavljajo kolonije
 - preobrazba v mestne države (polis)
 - populacija v polis = meščani (trgovci, obrtniki, pomorščaki ...)
 - začetki demokracije (prejšnja ureditev - avtokracija je bila za meščane pretesna – potrebujejo svobodo)
 - tržno gospodarstvo (ne več blagovno) ; ključen pogoj je bila svoboda posameznika (to svobodo je omogočala demokracija)
 - **demokracija** : vladavina ljudstva, javnost politike , neposredna demokracija
 - v demokraciji je argument moči zamenjala moč argumenta (glavni argument pri avtokraciji je bila moč oblastnika)
 - demokracija omogoča izražanje različnih interesov,, omogoča pluralizem interesov, pluralizem idej
 - razvoj retorike (politik prepričuje z argumenti)
 - demagogi (na oblast pridejo z lažnimi argumenti ; = populist)
 - javnost religije (vsak vernik ima dostop do boga, do njegove podobe)
 - spremenijo se podobe / kipi bogov ; so večji, avtoriteta sloni na njegovi pojavnosti
 - vse stvari skušajo izmeriti, jih matematično določiti :
 - v politiki : matematično merjenje politične moči
 - v ekonomiji : merilo moči je denar (števila)

- glasba : matematično razmerje med dolžino strune in višino tona
- slikarstvo : pravilo zlatega reza
- kiparstvo : razmerje med velikostjo glave in velikostjo trupa (1 : 7)

PLATON :

- Lepota je v pravih razmerjih / proporcih.
- Lepoto se da matematično določiti
- Etika : pravilo zlate sredine / srednje mere (ničesar preveč, ničesar premalo ; zavračanje skrajnosti – sredina je vrhunec, ne povprečje)
- Na primer : hrabrost je zlata sredina med strahopetnostjo in predrznostjo
- Znotraj novega vzdušja / klime so se pojavili **prvi znanstveniki**.

2) PRVA FILOZOFSKA ŠOLA – MILET

- mesto Milet = na skrajnem vzhodu, obale Male Azije
- cvetoče trgovsko središče
- razvoj kulture in znanosti (6. stoletje p.n.š.)
- prvi znanstveniki :
 - Tales (624 – 548 p.n.š.)
 - Anaksimenes
 - Anaksimander
- Vprašanje : Kako je nastal svet ?
 - Tales : arhe / prvi vzrok nastanka sveta - voda
 - Anaksimenes : arhe je zrak
 - Anaksimander : arhe je splošna materija (apeiron)
 - Vse to so materialistične razlage sveta (snov / materija)

A) TALES

- prvi, ki je do dneva natančno napovedal sončni mrk
- natančno opazovanje narave (zelo natančno je opazoval svet okoli sebe)
- deloval je v popolni temi (brez knjig, raziskav ipd.)
- nastanek sveta iz vode (način opazovanja : le s svojimi čutili ; znanstvena metoda opazovanja, postavitve določene teze) :
 - Ker brez vode ni življenja
 - Ima veliko možnost sprememb
 - Življenje od morju (Milet)

B) ANAKSIMENES

- pojavi nastajajo tako, da se zrak gosti ali redči
- zelo blizu modernim teorijam (prvi element – vodik) ; gravitacija stvari zgošča (zvezde, planeti, ...)
- prvotna sila stvari rdeči (širi planete navzven)
- način opazovanja :
 - Različna agregatna stanja (= različna gostota zraka)
 - prva ohranjena formulacija naravnega zakona
 - množici pojavov najde nek skupni imenovalac oz splošno trditev (= zgoščanje / redčenje zraka) – INDUKTIVNO SKLEPANJE

C) ANAKSIMANDER

- abstrakcija je sam arhe
- apeiron (materija)
- materije ne zaznavamo s čutili ; zaznavamo le posamezne oblike materije – induktivno sklepanje – snovi / materije
- splošni zakon :
 - iz apeirona se izdvajajo nasprotja, ta se med seboj mešajo in tako nastajajo različni pojavi

<u>MITOLOGIJA</u>	<u>FILOZOFIJA (znanost)</u>
- nastanek sveta z nadnaravnimi silami	- naravo skuša pojasniti iz nje same (metoda opazovanja)
- zaporedje enkratnih naključnih dogodkov	- zakonitosti, pravila (vzrok – posledica)
- skrivnosten, nedostopen svet	- predvidljiv svet